

Дояр Л. В.

Книжкова палата України імені Івана Федорова

МАЛОВІДОМІ КНИГОДРУКИ КРИВОГО РОГУ ПРО ГОСПОДАРЧЕ ЖИТТЯ МІСТА У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1930-Х РР.

У даній статті порушено проблему історичного краєзнавства. Мета представленої розвідки полягає в актуалізації проблеми дослідження вітчизняних книгодруків, а головне завдання у вивченні маловідомих друкованих видань Кривого Рогу, представлених у видавничому каталозі Книжкової палати України та збережених у її фондосховищах. Дана розвідка написана відповідно до вимог наукової методології, спирається на принципи історизму, всебічності та об'єктивності, застосовує загальні (опис, аналіз, синтез, узагальнення, класифікація) та спеціальні (періодизації, історико-порівняльний, контент-аналіз) методи наукового дослідження. Наукова новизна представленої праці доведена фактами неопрацьованості книгодруків, виданих у Кривому Розі у першій половині 1930-х рр. та їх незадіяністі у висвітленні господарчого життя міста у період між першою та другою радянськими п'ятирічками. Результатом проведеного дослідження стало встановлення маловідомих фактів з історії Кривого Рогу та їх ретрансляція в контексті тогочасних загальноісторичних подій, як-от, особливості перебігу форсованої індустріалізації у регіоні з унікальними покладами залізних руд та інших природних копалин. У науковий обіг введено дотепер неживані книгодруки, бібліографічний опис яких міститься у раритетних каталогах Книжкової палати України. Опрацьовані нами друковані видання суттєво корегують та доповнюють історикомісний контент криворізького краєзнавства. Перспективою для подальших досліджень авторка вважає написання циклу статей, присвячених індустріальному розвитку Кривого Рогу у міжвоєнний період. Практичне значення вже здобутих результатів полягає у можливості їх застосування у майбутніх студіях.

Ключові слова: видавничий каталог Книжкової палати України, друковані видання Кривого Рогу, історичне краєзнавство, форсована індустріалізація, важка промисловість, гірничорудна та металургійна галузі, місцева промисловість

Постановка проблеми. Історичне краєзнавство – важливий напрямок наукових досліджень. Саме з регіональних подій складається загальне історичне тло держави. Затребуваність і актуальність краєзнавчих пошуків доведений тим фактом, що розвідкою історії рідного краю поряд із науковцями вишів активно займаються музейні працівники, журналісти, робітники екскурсійних бюро, вчителі шкіл, бібліотекарі, представники громадських організацій тощо. Тож, порушена нами проблема обов'язково знайде свого зацікавленого читача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундамент історичного краєзнавства Кривого Рогу був закладений в далеких 1960-х рр. науковцями Криворізького педагогічного інституту П. Л. Варгатюком і А. В. Дольчуком. Історії Криворіжжя була присвячена сторінка «Ріднокрай» у місцевій газеті «Червоний гірник». Її ведучою багато років поспіль була Т. П. Воронова. Дослідженням історії гірничорудної галузі Кривбасу

тривалий час займалися науковці Криворізького гірничорудного інституту Г. М. Малахов, А. Г. Шостак, М. І. Старіков, засновник і перший очільник інститутського музею В. Л. Золотарьов. За часів незалежності пальму краєзнавчої першості підхопили науковий співробітник Криворізького краєзнавчого музею О. О. Мельник та популярний міський журналіст В. П. Бухтіяров. Зусиллями останнього було підготовлено унікальну двотомну працю «Енциклопедія Криворіжжя» [3]. В свою чергу, О. О. Мельник став автором двотомної «Історичної енциклопедії Криворіжжя» [9]. А, враховуючи порушену нами тематику, актуальною для нас стала праця Олександра Мельника «Криворізька міськрада в 1920–1941 роках» [10].

Постановка завдання. Спираючись на доробок попередників та користуючись перевагами єдиної в Україні видавничої каталогізації Книжкової палати України, авторка поставила за мету дослідити маловідомі книгодруки Кривого Рогу,

що виходили впродовж 1932–1935 рр. і були присвячені господарському життю міста.

Виклад основного матеріалу. Довоєнні радянські п'ятирічки були визначальною складовою сталінської побудови соціалізму в окремо взятій країні. Останні передбачали проведення форсованої індустріалізації з метою швидкого подолання економічного відставання СРСР від розвинутих країн. Грандіозна, що безумовно, мета спиралася на далекі від гуманних міркувань механізми, як-от: масове застосування немеханізованої фізичної праці на великих будівництвах важкої промисловості; безжальна експлуатація доведеного до рабського стану селянства, у якого віднімали останні харчі задля забезпечення продуктових карток мешканців міст; послідовна, всеохоплююча комуністична політизація суспільної свідомості та затвердження у ній пролетарських цінностей (інтернаціоналізму, колективізму, атеїзму).

В зазначеному контексті Кривий Ріг був чи не найвдалішим майданчиком для докладання владних та громадських сил: унікальні поклади залізних руд, довготривалий досвід їх відкритого (кар'єрного) видобування, запровадження підземного (шахтного) способу видобутку, наявність власного чавуноливарного виробництва на місцевому (Гданцівському) заводі та будівництво третього в УСРР (після «Азовсталі» та «Запоріжсталі») металургійного заводу «Криворіжсталь».

З введенням останнього в експлуатацію в 1934 р. Кривий Ріг ще не мав замкненого циклу гірничорудного виробництва, адже криворізькі ГЗК почали будуватися лише в 1950–1960-тих рр., однак, споживання у доменних печах «Криворіжсталі» сировини місцевого походження забезпечило місту умови для швидкого економічного зростання та сприяло кількаразовому збільшенню важкпромівського робітництва – ідеологічного локомотиву більшовицької політики.

Перераховуючи впливові чинники довоєнного розвитку Кривого Рогу, безперечно, можна називати й набуття ним окружного статусу. Разом з тим, форсована індустріалізація міста стала значно важливішим фактором і в тогочасному, і в теперішньому вимірах, тим більше, що окружна адміністративна реформа в УСРР носила тимчасовий (1923–1930 рр.) характер та істотно не вплинула на розбудову міста.

Досліджуючи господарче життя Кривого Рогу на розі першої та другої радянських п'ятирічок, авторка спиралася на книгодруки місцевого походження 1932–1935 рр., що готувалися у владних,

партійних та виробничих кабінетах і були видані в Криворізькій державній друкарні. Більшість серед зазначених першоджерел є бібліографічними раритетами, адже їх наклад становить 100, 150, 200 примірників. Лише чотири із застосованих нами книжок («Всесоюзне змагання Комсомолу в збиральній та хлібозаготівельній кампаніях» [1], «За постійні кваліфіковані кадри Кривбасу» [4], «Криворіжжя на шляхах соціалістичного піднесення» [8], «Практичні завдання міської ради на 1935 рік» [11]) мають наклад в 1 тис. – 1,5 тис. екземплярів.

Центральне місце у господарчому житті Кривого Рогу першої половини 1930-х рр. займали такі питання, як: видобуток руди, продуктивність праці, собівартість продукції, кількість та техніко-енергетичне оснащення підприємств, наявність інженерних і робітничих кадрів, рівень заробітної плати та функціонування системи робітничого забезпечення тощо. Показники з даних питань представлені у довіднику, підготовленому Криворізьким міським комітетом КП(б)У в червні 1933 р. [7]. Мусимо визнати, що прийнятний і часто вживаний переможний принцип інформування, як наприклад, сатирично зображене порівняння радянських здобутків з досягненнями 1913 р., в зазначеній книзі переважає з констатацією серйозних недоліків, що їх, за тогочасних обставин життя, потрактовували як шкідництво і саботаж. Мова йде про хронічне невиконання планів видобутку та відвантаження руди [7, с. 4–6]. Підготовчі роботи в шахтах, що обраховувалися у погонних метрах, в 1932 р. були виконані лише на 71,2% до плану, що не могло не позначитися на ключових показниках. Окрім того, міськком партії не приховував факти, що стосувалися повільних темпів зростання продуктивності праці на руднях [7, с. 6–7]. Складною проблемою було використання робітників забійної групи не за своєю кваліфікацією [7, с. 8]: найскладнішою була ситуація зі скреперниками, де відсоток використання не за набутою кваліфікацією сягав 19-ти, у межах 10–11% не вистачало кваліфікованих прохідників лави, 10–13% – лопатників. 15 жовтня 1933 р. міський комітет КП(б)У прийняв постанову «Про заходи з підготовки та перепідготовки масових кадрів робітників по басейну» [4]. Документ, у якому гострій критиці було піддано керівників тресту «Руда» та усіх криворізьких рудоуправлінь, підписав тогочасний секретар міськкому партії В. Струц. Постанова містила й конкретні пропозиції щодо виправлення ситуації. Так, з метою подолання кадрового голоду, пропонувалося

організувати індивідуальне й бригадне (з 3-ох – 6-ох робітників, закріплених за майстром чи бригадиром) навчання безпосередньо під час робочої зміни та проводити заняття з вивчення теоретичних питань у вечірні години. Постановою передбачалися матеріальні стимули, зокрема, доплати і тим, хто навчатиме, і тим, хто буде навчатися. Сумлінне здобуття знань планувалося преміювати натуральними пайками, збільшеним вмістом продуктивних карток, першочерговим забезпеченням робітничим спецодягом тощо [4, с. 7–8].

Ситуація в Кривбасі була дійсно кричущою. Внаслідок недовиконання плану видобутку зростала собівартість тонни залізної руди. За даними першого кварталу 1933 р. та станом на червень 1933 р. показники собівартості нижче попереднього року (в критичних межах 94–99%) вдалося втримати лише рудникам імені Карла Лібкнехта та імені Фрунзе [7, с. 9]. Спостерігалось недовиконання й планових показників по зростанню заробітної плати: так, по гірничому цеху в першому півріччі 1933 р. відсоток зростання заробітної плати робітника в день становив 89,6% від запланованого і навіть не перевищував показник попереднього року [7, с. 9].

Звичайно, говорячи про кількісні виміри, заробітна плата на виробництві в кілька разів перевищувала обчислені у карбованцях трудовні колгоспних селян: згідно з посадовими окладами, затвердженими на Криворізькому металургійному заводі, навіть двірник, черговий по гуртожитку чи кур'єр отримували в 2–2,5 рази більше (а саме, 60–80 крб. на місяць) [2, с. 3, 7], ніж колгоспник криворізької сільськогосподарської артілі «Червона зірка», який за свою важку працю мав 1,5 крб. на трудовдень [5, с. 4]. І це при тому, що шефство над артіллю здійснювало одне з найкращих у місті на той час рудоуправління імені Фрунзе [1, с. 7], і названий показник там був близьким до взірцевого. На кінець 1933 р. ситуація на Криворіжжі дещо покращилася: середня вартість одного трудовдя після відрахувань і покриття різних витрат становила 1,87 крб. [8, с. 23]. Але ж треба не забувати того факту, що, за статистичними даними, підготовленими до IV-ої (1934 р.) міської партійної конференції, переважна більшість колгоспників Криворіжжя впродовж року виробляла від 100 до 300 трудовнів [6, с. 22]. Нескладні підрахунки дозволяють зрозуміти, що колгоспник за рік міг отримати 187–561 крб., тобто близько 16–47 крб. на місяць [6, с. 22]. Звичайно, дохід колгоспника передбачав і натуральну оплату, і добуток з власного господарства, однак, саме у

досліджувані авторкою роки селяни пережили жахи Голодомору...

На тлі двозначної місячної зарплатні колгоспників дуже переконливо виглядають не тільки місячні оклади гірничого інженера (450–550 крб.) [2, с. 17], бухгалтера дільниці, цеху (500–650 крб.) [2, с. 1], начальника доменного будівництва (750–900 крб.) [2, с. 17] чи начальника будівництва Криворізького металургійного комбінату (1000–1200 крб.) [2, с. 9], але й заробітна плата комбінатського конюха (75–100 крб.) [2, с. 7], кучера (90–110 крб.) [2, с. 7] архіваріуса-переплетника (125–150 крб.) [2, с. 1], діловода чи журналіста-регістратора (125–180 крб.), бібліотекаря (175–200 крб.) [2, с. 2] тощо. Останні були встановлені Колективною угодою, укладеною на підприємстві на 1933 р.

За тогочасних обставин, кількість бажаючих переїхати до міста мусила дедалі зростати і ставати рятівною для голодуючих селян, адже, міські робітники, отримуючи продуктові картки, мали змогу хоч якось виживати. Між тим, серйозним недоліком в організації роботи Криворізького залізничного басейна в досліджуваній нами період була нестача і занадто велика плінність кадрів в гірничорудній промисловості. Так, впродовж 1932 р. в гірничу галузь Криворіжжя влилося трохи більше 29 тис. робітників і за цей же час звільнилося близько 33 тис. [7, с. 10]. Міськком партії писав, що вербуванням нових робітників займалося 14 вкрай неефективно працюючих вербувальників, які мали залучити до гірничорудного виробництва 9601 особу, а по факту забезпечили прибуття лише 1201 особи. Як наслідок, витрати на заробітну платню та відрядження вербувальників у першому кварталі 1933 р. становили 53 крб. 36 коп. на одного завербованого [7, с. 10].

Вражаючим недоліком Кривбасу, враховуючи хрестоматійне трудове піднесення соціалістичного ударництва стахановської доби, були прогули. Криворізький міськком партії відверто повідомляв, що у першому кварталі 1933 р. кількість прогулів на виробництві зросла до 0,47%, тоді як у грудні 1932 р. вона становила 0,2%. Загалом, середньорічний показник виходів на роботу працівника скоротився з 251-го в 1931 р. до 246-ти в 1932 р. [7, с. 11].

Житлове і побутове обслуговування робітників на рудниках оцінювалося міськкомом КП(б)У як виключно погане. Так, в 26-ти гуртожитках Жовтневого рудника мешкало 1554 особи, які потерпали через нестачу 875-ти ковдр, 857-ми матраців, 682-х наволочок, 515-ти простирадл та 300-х

ліжок [7, с. 11]. Фактично, 20% гірників спали на підлозі, а 60% – на незастеленій ліжковій сітці, при цьому, 30–60% мешканців робітничих гуртожитків були позбавлені найнеобхіднішої постільної білизни. Звичайно, за таких умов, про повноцінний відпочинок годі й говорити.

Відвертості міського комітету партії знайшли підтвердження і в доповідях керівників гірничорудної (Трахтер) [13] і металургійної (Веснік) [12] галузей Кривого Рогу, підготовлених у якості проєктів до вищезгадуваної IV-ої міської партконференції, яка підводила підсумки 1933 року. В першому із зазначених друків підкреслювалося, що роботу Кривбасу за 1933 рік слід визнавати як незадовільну: план з видобутку виконано лише на 82,1%; якість руди погіршилася; продуктивність праці дала приріст 8,2% в порівнянні з 1932 р., але склала 94,1% від затвердженого плану [13, с. 3]. Мова йшла про падіння й до того низьких видобутків руди, про загрозу постачання сировиною усієї південної металургії УСРР, про канцелярсько-бюрократичні методи керівництва рудниками і шахтами, недостатній прошарок інженерно-технічних робітників та недоліки у зарплаті та побутовому забезпеченні працівників гірничорудної галузі. Щодо вищевказаної доповіді керівника будівництва «Криворіжсталі» Якова Весніка, то в ній визнавався факт незадовільного освоєння капіталовкладень – 140 млн крб. використаних коштів проти 580-ти млн крб., які потрібно було освоїти до кінця другої п'ятирічки [12, с. 3]. Перший директор Криворізького металургійного заводу далекоглядно прогнозував, що перетворення гірничорудного Кривбасу в металургійний центр держави передбачатиме гігантські зміни у промисловості міста: бурхливий розвиток усіх суміжних господарчих галузей, будівництво цементних, вогнетривких, металообробних заводів, виробництво місцевих будівельних матеріалів, використання не лише багатих на вміст заліза руд, але й бідних руд, видобуток нерудної сировини, перш за все, бурого вугілля, забезпечення Кривого Рогу електроенергією та дорожними магістралями. Окрім нагальних господарчих проблем (забезпечення паливом, прокатною водою, здійснення сухого гасіння коксу), Яків Веснік чи не першим порушив питання про початок централізованої теплофікації та використання криворіжсталівських газу та пару в побуті мешканців Соцміста [12, с. 10]. Слід зазначити, що його згодом зреалізована ідея на довгі десятиліття перетворила прилеглі до металургійного заводу райони у найкращі з точки зору надання опалення й гарячої води в оселі містян.

Окрім провідних промислових галузей Кривого Рогу (гірничорудної та металургійної), в досліджуваній нами період у місті розвивалась різноманітна місцева промисловість, про що йшлося у матеріалах «Криворіжжя на шляхах соціалістичного піднесення 1931–1934 рр.», підготовлених до звітної доповіді міськради перед депутатами Криворізької міської ради II-го скликання. У цей час в Кривому Розі працювали: 1) ремонтно-тракторний завод (ремонтнував тракторні мотори усіх марок, автомотори, нафтодвигуни та виготовляв масові деталі до тракторів і нафтодвигунів); 2) ливарно-механічний завод «Пневматик» (ремонтнував обладнання млинів, олійниць, цегельних заводів та виробляв різне машинне й господарське литво); 3) ливарно-механічний завод промислової артілі «Червоний Металіст» (завод мав 5 цехів (ливарний, механічний, модельний, ковальський, бляшаний) та виготовляв речі широкого вжитку, господарське литво, металевий посуд, ліжка тощо); 4) фарбова фабрика «Червоний хімік» (виробляла залізний сурик, охру, мумію, олонку, умбра сировину); 5) промислова артіль «Хімпром» (виробляла лакофарбу, олійні фарби, господарське мило, колісне мастило тощо); 6) промислова артіль «Гірпром» (випалювала вапно, видобувала кварцит, виробляла цеглу); 7) промислово-кооперативна артіль «Гірничий каменолом» (видобувала граніт поблизу селища Скеліватка); 8) деревообробна фабрика (виробляла різноманітну продукцію, зокрема, популярні на той час «московські шафи»); 9) промислово-кооперативна артіль «Нове життя» (виробляла дерев'яну бочкотару, дивани, софи, кушетки, матраци, розпилювала ліс-кругляк); 10) зубощіткова фабрика (працювала на місцевій утильсировині, постачала зубні щітки в Одесу, Дніпропетровськ, Миколаїв, Запоріжжя, Артемівське та ін., за планом на 1934 р. мала виготовити 235 тис. зубощіток різних моделей на загальну суму 170 тис. крб., на фабриці працювало 44 робітники, 80% з яких становили жінки); 11) миловарний завод (використовував жирові відходи бойні, продукцію салотопок, дикі масляничні рослини, технічне масло олійниць, фузи тощо, працював виключно на місцевий ринок, середня собівартість тонни господарчого мила в 1934 р. становила 1198,7 крб.); 12) промислова артіль «Промінь» (виробляла масовий одяг, панчохи, трикотаж, хутряні вироби, шила ковдри, здійснювала індивідуальний пошив одягу, реставрувала старий одяг); 13) пункт індивідуального пошиву (організований міськрадою Кривого Рогу, виробляв чоловічі

та жіночі зимові та демісезонні пальто, чоловічі костюми, сорочки, штани, шовкові та шерстяні жіночі сукні); 14) промислова артіль «Червоний шлях» (виробляла шкіри, зброю, виготовляла масове взуття, здійснювала його індивідуальний пошив і ремонт); 15) промислова артіль інвалідів «Харчовик» (у своєму складі мала сільськогосподарський, кондитерський і хлібопекарний цехи, завод газованих напоїв, здійснювала переробку овочів, випікала хліб, печиво, виготовляла олію та кондитерські вироби, випускала безалкогольні напої); 16) артіль «Харчсільпром» (складалася з 7-ми цехів (карамельний, хлібовипікання, безалкогольних напоїв, винно-медовий, сільськогосподарський, овочепереробний, макаронна фабрика); 17) заводоуправа облхарчотресту (об'єднувала у своєму складі 13 підприємств (Широківська броварня, солодовня, квасоварня; Криворізький завод мінеральних вод і квасоварня; завод мінеральних вод та квасоварня на Жовтневій рудні; завод мінеральних вод та квасоварня на Криворізьбуді; квасоварня на станції Довгинцево; завод мінеральних вод та квасоварня на Дзержинській рудні; Апостолівська квасоварня), виробляла солод, пиво, фруктову та англійську води, сироп, квас); 18) друкарня (обслуговувала міську газету «Червоний гірник» та близько 30-ти багатотиражних газет району, промислових підприємств, господарських та професійних установ, допомагала організації газет при МТС Криворіжжя) [8, с. 54–68].

З позитивних досягнень, що їх зафіксував Криворізький міськком партії у червні 1933 р., варто назвати розвиток системи робітничого постачання [7, с. 12]. На рудниках міста перевиконувалися плани з централізованого заводу продуктів харчування: так, у квітні 1933 р. стовідсотково було виконано план з постачання крупи, олії, маргарину, м'яса, цукру, риби; у першому кварталі 1933 р. на 103,5% було виконано план постачання муки [7, с. 12]. Окрім того, здійснювалося й децентралізоване постачання, адже, рудники утримували 8 приміських господарств, з яких 5 – з вирощування городи, 2 – молочні ферми, 1 – свиноферма. Земельна площа приміського господарства «Руди» перевищувала 13 тис. гектарів, з яких 2,5 тис. гектарів було віддано робітникам під індивідуальні городи [7, с. 12]. За інформацією міськкому партії, криворізькі гірники утримували власний рибний промисел навіть у Бердянську [7, с. 12]. Безумовно, що організація робітничого постачання допомагала збільшувати вміст продуктових карток гірників, а в подальшому, сприяла їх скасуванню.

Напередодні Пленуму (1934 р.) криворізької міськради II-го скликання місцеві депутати отримали оптимістичну добірку матеріалів, яка свідчила про те, що з другої половини 1933 р. спостерігалось покращення в усіх галузях господарчого життя Кривого Рогу [8, с. 1–9]. Як зазначалося в документі, починаючи з 1934 р., нарешті почав перевиконувати свої планові завдання завод «Комуніст», який здійснював капітальний ремонт гірничорудного обладнання, виробляв дефіцитні запасні частини, а головне, освоїв випуск обладнання, якого вкрай не вистачало на виробництві (молотки ПБ (Р-12), телескоп Фогеля, водотяги «Равлик», колонка Бочарова, скреперні лебідки, вагонетки Коппеля, Чубаря, Вольфа, свердлозакорданні верстати тощо) [8, с. 4]. Створений задля виконання історичної для Кривого Рогу постанови ЦК ВКП(б) від 15 квітня 1930 р. (документ спростовував теорію затухання криворізьких надр) Криворізький геологічний комбінат станом на початок 1934 р. завершив розвідки рудних запасів, оголосивши вражаючу уяву цифру запасів залізної руди на Криворіжжі – 1 млрд 200 млн тонн [8, с. 10]. Окрім того, було розвідано три родовища бурого вугілля (Весело-Тернівське, Коломийцівське, Христофорівське), обраховано запаси місцевого вапняку (89 млн тонн), доломіту (6 млн тонн), виявлено великі поклади граніту, різноманітних глин, каолінів та пісків. Щодо диносового кварцу, тальку, слюди, польового шпату та бокситів, то, за твердженням криворізьких геологів, їх поклади станом на 1934 р. промислового значення не мали [8, с. 11].

Натхнення зазначеними показниками Криворізька міська рада складала доволі оптимістичні завдання на 1935 р. [11]. Останні враховували накази виборців, серед яких варто згадати такі, що мали: 1) екологічне значення (мова йшла про переведення фарбових фабрик («Червоний хімік», «Гірпром») з центру міста у бік сировинної бази та залізниць Дзержинського та Іллічівського рудоправління) [8, с. 4]; 2) логістичне значення (на 1935 р. було заплановано будівництво залізобетонного мосту через річку Саксагань від Ленінської на Українську вулиці, пішохідного мосту через річку Інгулець по вулиці Першотравневій на Гданцівку, пішохідного мосту з Гданцівки на Чорногорку; з метою збереження магістралі Ленінська-Українська планувалося здійснити випрямлення річки Саксагань, зокрема, прорити канал від млина Сендеря до мосту на стадіон) [8, с. 10]; 3) матеріально-побутове значення (житлове будівництво мало виконуватися з усіма видами комунального

обслуговування, як-от: водогін, каналізація, опалення, світло; планувалося поширити освітлювальну сітку міста; розпочати будівництво колекторів з усіма очисними спорудами на вулицях Маркса, Ленінській, Жовтневій, Пушкінській; продовжити будівництво трамвайних колій від Ленінської вулиці до станції Карнаватка повздовж вулиці Українська довжиною 10 км; заасфальтувати 10 тис. кв. м. та зашлякувати 15 тис. кв. м. тротуарів; закінчити оформлення парку ім. Комсомолу на Гданцівці та парку ім. Ілліча на правому березі річки Саксагань; посадити сквер на майдані колишньої Вознесенської церкви; розпочати будівництво критого базару тощо) [11, с. 7–9]; 4) культурно-освітнє значення (забезпечити навчання дітей їх рідною мовою; створити курси підвищення кваліфікації для вчителів історії, географії, мови та літератури; збудувати в Кривому Розі школи №№ 2, 3, 4, 7, 9; обладнати клуб 8-ої школи під піонерський клуб міста; відкрити у Кривому Розі Музей революції та Політехнічний музей) [11, с. 18–20].

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, слід зазначити, що перша половина 1930-х рр. стала особливим періодом в господарчому житті Кривого Рогу. Це був етап важкого становлення.

По-перше, саме тоді відбулося подолання недоліків у функціонуванні гірничорудної промисловості (низький видобуток руди, погіршення її якості та зростання її собівартості, незабезпеченість інженерними кадрами, катастрофічна плінність робітничих кадрів, негідна зарплата та погані побутові умови життя робітників). По-друге, на розі перших радянських п'ятирічок Кривий Ріг почав перетворюватися на центр металургійної промисловості України. По-третє, в умовах збереження багатоукладної економіки в Кривому Розі розквітла різноманітна місцева промисловість, що перебувала в кооперативній власності містян. По-четверте, користуючись особливостями міської забудови (місто дотепер розташоване повздовж рудних покладів), Кривий Ріг володів значною кількістю земель, придатних для ведення сільськогосподарських робіт, тож, присадібним виробництвом займалися як індивідуально, так і колективно (города та ферми належали підприємствам, установам влади, закладам освіти, науки, культури тощо). По-п'яте, саме на даному етапі було доведено помилковість теорії затухання Кривбасу – реалізація ж останньої надовго загальмувала б, а можливо й назавжди перекреслила б шлях міста до звання «залізної столиці держави».

Список літератури:

1. Всесоюзне змагання Комсомолу в збиральній та хлібозаготівельній кампаніях / [Бюро Криворізького МК ЛКСМУ]. Кривий Ріг: Міськліт, Кривдрук, 1932. 25 с.
2. Должностные оклады (алфавитный указатель). Приложение к Коллективному договору на 1933 год / [Криворожский металлургический комбинат]. Кривой Рог: Міськліт, Кривдерждрукарня, 1932. 17 с.
3. Энциклопедия Криворожья в 2-х т. / [Сост. В. Ф. Бухтияров]. Кривой Рог: Явва, 2005.
4. За постоянные квалифицированные кадры Кривбасса / [Криворожский горпартком]. Кривой Рог: Міськліт, Кривдрук, 1933. 21 с.
5. Інструкція про порядок розподілу прибутків та врожаю 1932 р. в колгоспах / [Криворізький міськземвідділ]. Кривий Ріг: Міськліт, Кривдрук, 1933. 4 с.
6. Колгоспи Криворіжжя на піднесенні. Делегатові IV міськпартконференції Криворіжжя / [Криворізький міськпартком]. Кривий Ріг: Міськліт, Кривдрук, 1934. 22 с.
7. Краткие справочные данные о работе Кривбасса / [Криворожский горпартком]. Кривой Рог: Горлит, Криворожская Государственная Типография Обллегпрома, 1933. 15 с.
8. Криворіжжя на шляхах соціалістичного піднесення 1931–1934 роки (Матеріали до звітної доповіді міськради на пленумі 2-го скликання) / [Криворізька міськрада]. Кривий Ріг: Міськліт, Кривдрук, 1934. 122 с.
9. Мельник О. О. Історична енциклопедія Криворіжжя у 2-х т. / О. О. Мельник. Кривий Ріг: Видавничий дім, СТПРЕС, 2007–2009.
10. Мельник О. О. Криворізька міськрада в 1920–1941 роках / О. О. Мельник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2005. 368 с.
11. Практичні завдання міської ради на 1935 рік (складено на основі наказів виборців) / [Криворізька міськрада]. Кривий Ріг: Міськліт, Кривдрук, 1934. 34 с.
12. Решения IV горпартконференции по докладу т. Весника о Криворожстрое / [Криворожский горпартком]. Кривой Рог: Міськліт, Кривдерждрукарня, 1934. 10 с.
13. Решения IV горпартконференции по докладу т. Трахтера о работе Криворожского железорудного бассейна / [Криворожский горпартком]. Кривой Рог: Міськліт, Кривдерждрукарня, 1934. 11 с.

Doiar L. V. LITTLE-KNOWN BOOK PRINTERS OF CROOKED CORNER ON THE ECONOMIC LIFE OF THE CITY IN THE FIRST HALF OF THE 1930s

This article deals with the problem of historical regional studies. The purpose of the presented research is to update the problem of researching domestic book printing, and the main task is to study the little-known printed editions of Kryvyi Rih, presented in the publishing catalog of the Book Chamber of Ukraine and preserved in its repositories. This intelligence is written in accordance with the requirements of scientific methodology, is based on the principles of historicism, comprehensiveness and objectivity, applies general (description, analysis, synthesis, generalization, classification) and special (periodization, historical-comparative, content analysis) methods of scientific research. The scientific novelty of the presented work is proven by the fact that the book prints published in Kryvyi Rih in the first half of the 1930s were not developed and were inactive in covering the economic life of the city in the period between the first and second Soviet five-year plans. The result of the conducted research was the establishment of little-known facts from the history of Kryvyi Rih and their relaying in the context of general historical events of the time, such as the peculiarities of forced industrialization in the region with unique deposits of iron ores and other natural minerals. Until now unused book prints have been introduced into scientific circulation, the bibliographic description of which is contained in the rare catalogs of the Book Chamber of Ukraine. The printed editions developed by us significantly correct and supplement the historical content of Kryvyi Rih local history. The author considers writing a series of articles devoted to the industrial development of Kryvyi Rih in the interwar period to be a perspective for further research. The practical significance of the already obtained results lies in the possibility of their application in future studies.

Key words: publishing catalog of the Book Chamber of Ukraine, printed editions of Kryvyi Rih, historical local history, forced industrialization, heavy industry, mining and metallurgical industries, local industry.